

А. В. Корольдокторка філософії (PhD),
доцентка кафедри дошкільної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

СИСТЕМА ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність та особливості організації системи логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в сучасних закладах освіти. Акцент зроблено на актуальності проблеми своєчасного виявлення й подолання мовленнєвих порушень, які дедалі частіше зустрічаються серед дітей дошкільного віку й негативно впливають на їхній загальний розвиток, успішність у навчанні та соціальну адаптацію. Зазначено, що ефективність логопедичної допомоги на дошкільному етапі значно залежить від ранньої діагностики, систематичності й міждисциплінарного підходу до організації корекційно-розвиткової роботи.

У статті охарактеризовано основні компоненти системи логопедичного супроводу у процесі навчально-виховного процесу в закладі освіти, серед яких виокремлено: діагностичну, корекційно-розвивальну, консультативну, освітню та просвітницьку діяльність логопеда. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення логопедичної роботи у закладах дошкільної освіти України та акцентовано увагу на існуючі труднощі в реалізації логопедичного супроводу, зокрема кадрові, організаційні та методичні аспекти. Підкреслено важливість індивідуалізованого підходу до кожної дитини з урахуванням типу й структури мовленнєвого порушення, темпу психофізичного розвитку, сімейного середовища та особливостей соціальної взаємодії.

Особливу увагу приділено ролі логопеда в мультидисциплінарній команді, яка здійснює психолого-педагогічний супровід дитини в закладі освіти. Визначено принципи побудови ефективної системи логопедичної допомоги: раннє втручання, наступність, інклюзивність, партнерство з батьками, науково-методична обґрунтованість. Також розглянуто приклади успішних практик вітчизняної й зарубіжної логопедії, що можуть бути інтегровані в систему дошкільної освіти України.

У результаті проведеного теоретичного аналізу обґрунтовано потребу в модернізації системи логопедичного супроводу на основі сучасних наукових підходів, оновлення методичного забезпечення, впровадження інноваційних форм і методів логопедичної роботи. Зроблено висновок, що забезпечення якісного логопедичного супроводу в закладах дошкільної освіти є вагомим умовою для успішного мовленнєвого та особистісного розвитку дитини, її підготовки до шкільного навчання та повноцінної соціалізації в сучасному освітньому середовищі.

Ключові слова: логопедичний супровід, дошкільний вік, мовленнєвий розвиток, дошкільна освіта, корекційна допомога.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі проблема мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку посідає важливе місце серед пріоритетів спеціальної освіти та інклюзивного навчання. Саме в дошкільний період формуються основи комунікативної компетентності, яка забезпечує не лише ефективне засвоєння знань у майбутньому, а й соціальну адаптацію, становлення особистості, розвиток мислення та емоційно-вольової сфери. За наявності мовленнєвих порушень у дітей цього віку зростає ризик виникнення труднощів у навчанні, порушень міжособистісної взаємодії, вторинних психологічних ускладнень. Саме тому питання організації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в закладах освіти потребує всебічного аналізу, наукового обґрунтування та практичного переосмислення [3, с. 56].

На сьогодні в Україні спостерігається тенденція до зростання кількості дітей з різними

порушеннями мовлення, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення, фонетико-фонематичними та лексико-граматичними труднощами, моторною або сенсорною алалією, ринолалією, дизартрією, заїканням. У багатьох випадках мовленнєві порушення мають змішаний характер і поєднуються з інтелектуальними, емоційними чи поведінковими особливостями, що вимагає не лише диференційованого, а й комплексного підходу до логопедичної роботи. Водночас забезпечення своєчасної та якісної логопедичної допомоги дітям дошкільного віку нерідко ускладнюється такими чинниками, як обмеженість кадрового потенціалу, недостатня кількість логопедів у закладах дошкільної освіти, слабка міжвідомча координація, недосконалість нормативного забезпечення, а також низька обізнаність батьків у питаннях раннього виявлення мовленнєвих проблем [3, с. 65].

На відміну від дітей молодшого шкільного віку, які вже мають сформовані базові навички читання, письма та аналізу мовного матеріалу, дошкільники потребують спеціально організованих, ігрових, інтуїтивно зрозумілих форм логопедичної роботи, які сприяють не лише мовленнєвому, а й загальному розвитку дитини. Відповідно, сучасна система логопедичного супроводу повинна бути спрямована не лише на подолання мовленнєвих порушень, а й на створення умов для повноцінного психофізичного розвитку дитини, з урахуванням її індивідуальних особливостей, потреб і потенційних можливостей. У цьому контексті особливо важливою є організація логопедичної допомоги безпосередньо в межах закладів дошкільної освіти, що дозволяє здійснювати корекційно-розвиткову роботу систематично, у тісному контакті з педагогами та батьками [2, с. 293].

Незважаючи на наявність державних стандартів, інструктивно-методичних рекомендацій і типових освітніх програм, практика свідчить про фрагментарність і неоднорідність логопедичного супроводу у закладах дошкільної освіти. Часто він обмежується лише індивідуальними заняттями логопеда з дитиною, без цілісної системи супроводу, без дієвого залучення інших фахівців (психологів, вчителів-дефектологів, педагогів), без аналізу динаміки розвитку та без належної просвітницької роботи з родинами. Ситуація ускладнюється й тим, що педагогічні працівники загального профілю не завжди володіють достатніми знаннями з логопедичної діагностики або методів мовленнєвої стимуляції [2, с. 315].

Отже, постає об'єктивна необхідність у розробленні ефективної, науково обґрунтованої та адаптивної системи логопедичного супроводу дітей дошкільного віку, що буде відповідати сучасним викликам освіти, інтегруватиме міжнародні практики, ґрунтуватиметься на принципах раннього втручання, міждисциплінарності, індивідуалізації, партнерства з батьками та безперервності корекційного процесу. Саме системний підхід до логопедичної допомоги на дошкільному етапі здатен забезпечити повноцінний мовленнєвий розвиток дитини, зменшити навантаження на систему шкільної освіти та сприяти більш успішній соціалізації майбутнього здобувача освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті теоретичного аналізу наукових джерел (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Василенко, Л. Долинська, Т. Дуткевич, І. Марченко, Р. Павелків, М. Порождько, О. Скрипченко, М. Савчин, В. Тищенко, Л. Трофименко, С. Хоменко, Л. Черніченко, М. Шеремет та ін.) підтверджено, що дошкільний вік є критичним періодом для розвитку мовлення дитини, який значно зумовлюється якістю мовленнєвого середовища та характером взаємодії з дорослими. Водночас фахівці

з галузі загальної та спеціальної педагогіки, серед яких О.А. Кононко, С. Конопляста, О. Лянна, О. Музичук, Ю. Рібцун, А. Синиця, Т. Скрипник та інші акцентують увагу на необхідності системного супроводу мовленнєвого розвитку дитини у межах освітнього середовища закладу дошкільної освіти, зокрема в умовах реалізації інклюзивного та спеціального підходів [6, с. 401].

Метою статті є теоретичне обґрунтування та висвітлення основних підходів до організації системи логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в закладах освіти, визначення її структури, змісту, функцій та умов ефективного функціонування в контексті сучасних вимог до дошкільної освіти, а також окреслення напрямів удосконалення логопедичної допомоги з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Організація системи логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в закладах освіти є надзвичайно важливою складовою спеціальної освіти, що спрямована на забезпечення всебічного розвитку дитини, корекцію мовленнєвих порушень та її успішну соціалізацію. У сучасних умовах, коли інклюзивне навчання поступово стає нормою, а суспільство все більше орієнтується на рівні можливості для кожної дитини, значення своєчасної логопедичної допомоги лише зростає. Формування системи логопедичного супроводу є комплексним процесом, що поєднує у собі діагностичну, корекційну, консультативну та просвітницьку роботу, а також потребує злагодженої взаємодії всіх учасників освітнього процесу [4, с. 411].

Спеціальна освіта традиційно спрямована на підтримку дітей із порушеннями розвитку, зокрема тих, хто має мовленнєві порушення. Водночас впровадження інклюзивного навчання створює нові можливості для розвитку таких дітей у звичайних закладах дошкільної освіти (ЗДО), в яких забезпечується доступність освітніх послуг незалежно від рівня розвитку дитини. У межах інклюзивної моделі логопедичний супровід стає невід'ємною частиною освітнього середовища, що сприяє реалізації принципів рівності, поваги до індивідуальних потреб та створення безпечного простору для кожної дитини [7, с. 284].

Система логопедичного супроводу охоплює кілька основних компонентів:

- діагностичний, який передбачає раннє виявлення мовленнєвих порушень, визначення їх причин та особливостей;
- корекційно-розвитковий, спрямований на подолання мовленнєвих труднощів через індивідуальні та групові заняття, використання сучасних методик і технологій;
- консультативний, що забезпечує підтримку батьків і педагогів, підвищує їх обізнаність щодо шляхів стимулювання мовленнєвого розвитку;

– просвітницький, який формує мовленнєву культуру та сприяє попередженню вторинних порушень [9, с. 6].

В Україні вже відбулися значні зміни у сфері спеціальної освіти та інклюзивного навчання. На законодавчому рівні забезпечено право кожної дитини на доступ до корекційних послуг. У практиці закладів дошкільної освіти почали активно впроваджуватися спеціальні інклюзивні групи та логопедичні групи, в яких кваліфіковані логопеди працюють із дітьми з різними мовленнєвими порушеннями.

Позитивним є те, що в більшості великих міст України функціонують інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), які допомагають здійснювати ранню діагностику та визначають форми супроводу для дітей із мовленнєвими порушеннями. Діагностичний компонент є важливим, адже саме завдяки ранньому виявленню проблеми можна максимально скоригувати порушення та попередити вторинні труднощі, пов'язані із засвоєнням знань та соціалізацією [9, с. 11].

Корекційний компонент логопедичного супроводу здійснюється шляхом проведення індивідуальних та групових занять із дітьми. Важливо, що логопедична допомога більше не зводиться лише до постановки звуків. У сучасній системі роботи особлива увага приділяється розвитку фонематичного сприймання, дрібної моторики, дихання, голосових функцій та формуванню комунікативної компетентності загалом. До роботи активно залучаються сучасні технології, мультимедійні засоби, логопедичні програми на планшетах, що робить процес корекції більш цікавим та ефективним.

Поряд із цим, одним із найважливіших компонентів логопедичного супроводу є консультативна робота з батьками та педагогами. Логопед не просто працює із дитиною, а виступає партнером родини, навчає батьків, як створити мовленнєво-збагачене середовище вдома, як підтримати дитину в оволодінні мовленням у щоденних ситуаціях. Лише за умов співпраці можна досягти сталих результатів. В Україні останніми роками відбуваються позитивні зрушення у сфері спеціальної освіти та інклюзивного навчання. Реформування освітньої системи, впровадження Концепції розвитку інклюзивного навчання сприяли розширенню можливостей для дітей із порушеннями мовлення здобувати якісну освіту у звичайних дошкільних закладах із відповідною підтримкою фахівців [10, с. 124]. До позитивних аспектів належать:

– створення ресурсних кімнат у закладах дошкільної освіти, що забезпечують необхідні умови для корекційних занять;

– впровадження системи раннього втручання, що дозволяє своєчасно виявляти мовленнєві порушення й розпочинати корекційну роботу ще до початку шкільного навчання;

– підвищення кваліфікації логопедів та педагогів шляхом впровадження сучасних методик, використання інтерактивних технологій та обміну досвідом із міжнародними фахівцями;

– розширення мережі ІРЦ, які відіграють ключову роль у здійсненні комплексної оцінки розвитку дитини та наданні методичних рекомендацій для педагогів і батьків.

Завдяки цим крокам відбувається поступове формування системного підходу до логопедичного супроводу, що враховує індивідуальні потреби дітей і спрямований на їх повноцінний розвиток [8, с. 239].

Проте, попри позитивні зміни, система логопедичного супроводу все ще має свої проблеми. На жаль, не всі заклади дошкільної освіти забезпечені достатньою кількістю логопедів. У сільських територіях взагалі відчувається гострий дефіцит кадрів. Відповідно, діти з порушеннями мовлення часто залишаються без кваліфікованої допомоги. Також залишається проблемою недостатня підготовка педагогів загального профілю до роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами. Вони не завжди володіють навіть базовими навичками ранньої діагностики або мовленнєвого розвитку.

Існують і організаційні труднощі. Відсутність чітко розроблених алгоритмів взаємодії логопедів із педагогами, медичними працівниками та психологами часто призводить до того, що робота є фрагментарною і не має системності. Крім того, більшість програм логопедичної корекції орієнтовані на стандартні випадки, без урахування індивідуальних особливостей дітей, що також ускладнює процес корекції [11, с. 57]. Окреслимо основну низку проблем, наявних на даний час:

– кадровий дефіцит логопедів у закладах дошкільної освіти, що призводить до збільшення навантаження на фахівців і неможливості охопити всіх дітей, які потребують допомоги;

– недостатня матеріально-технічна база багатьох закладів освіти, що ускладнює впровадження сучасних корекційних методик та використання спеціалізованого обладнання;

– обмежений доступ до якісної логопедичної допомоги у сільських регіонах, в яких відсутні ресурсні центри або логопедичні кабінети;

– низький рівень поінформованості батьків щодо важливості раннього втручання та своєчасного звернення по допомогу, що призводить до пізньої діагностики мовленнєвих порушень;

– недостатня міждисциплінарна взаємодія між педагогами, логопедами, психологами та медичними працівниками, що ускладнює комплексний підхід до супроводу дитини [1, с. 238].

Система логопедичного супроводу має бути цілісною, структурованою та міждисциплінарною. Вона повинна охоплювати своєчасну діагностику мовленнєвих порушень, індивідуалізоване корек-

ційне втручання, психолого-педагогічну підтримку батьків, а також тісну співпрацю з вихователями, дефектологами, психологами та іншими фахівцями. Успішність реалізації такої системи залежить від чітко визначених цілей, сучасного науково-методичного забезпечення, підготовки кадрів та достатнього ресурсного підґрунтя.

Для вдосконалення системи логопедичного супроводу дітей дошкільного віку необхідні цілеспрямовані заходи, які охоплюють такі напрями: розширення програм підготовки логопедів у закладах вищої освіти; проведення регулярних курсів підвищення кваліфікації для логопедів і педагогів із впровадженням інноваційних методик та сучасних технологій; створення умов для професійного обміну досвідом між фахівцями різних регіонів; забезпечення логопедичних кабінетів сучасним обладнанням, дидактичними матеріалами, інтерактивними програмами; розширення мережі ресурсних кімнат у дошкільних закладах, особливо у сільській місцевості; залучення громадських організацій і міжнародних фондів для фінансової підтримки розвитку спеціальної освіти; проведення інформаційно-просвітницьких кампаній для батьків щодо важливості раннього виявлення мовленнєвих порушень; активізація роботи ІРЦ для забезпечення доступності діагностичних та корекційних послуг для дітей у різних регіонах; створення програм раннього логопедичного супроводу для дітей із групи ризику; організація командної роботи логопеда, психолога, вчителя-дефектолога та вихователів у рамках супроводу дитини; розробка індивідуальних програм розвитку, що враховують усі аспекти розвитку дитини; залучення батьків до освітнього процесу шляхом консультативної підтримки та спільного планування корекційної роботи [4, с. 29].

Для подальшого вдосконалення системи логопедичного супроводу необхідно не лише розширювати доступ до послуг логопедів, а й інвестувати в їхню професійну підготовку, методичне забезпечення та інноваційні технології. Важливим аспектом також залишається активізація просвітницької роботи з батьками та підвищення обізнаності суспільства щодо важливості раннього виявлення та корекції мовленнєвих порушень.

Висновки і пропозиції. Аналіз особливостей організації системи логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в закладах освіти засвідчує, що ця сфера є надзвичайно важливою для забезпечення повноцінного мовленнєвого, когнітивного й соціального розвитку дитини з мовленнєвими порушеннями. У сучасних умовах трансформації освітнього простору України логопедична допомога повинна розглядатися як системоутворювальний елемент, що забезпечує якість інклюзивного середовища в закладах дошкільної освіти. Її ефективне функціонування значною мірою визна-

чає успішність адаптації дитини до освітнього процесу, розвиток її комунікативної компетентності та формування передумов для подальшого навчання в умовах інклюзивного середовища.

Позитивною динамікою в Україні є посилення нормативно-правової підтримки інклюзивного навчання, розвиток мережі інклюзивно-ресурсних центрів, зростання уваги до проблем раннього втручання. Системний, науково обґрунтований підхід до логопедичного супроводу в дошкільній освіті створює передумови для формування інклюзивного простору, де кожна дитина, незалежно від мовленнєвих особливостей, зможе повноцінно розвиватися, спілкуватися та навчатися. Водночас залишаються невирішеними низка питань, зокрема нерівномірний розподіл фахівців за регіонами, нестача логопедів у сільських громадах, обмежена матеріально-технічна база багатьох закладів, а також недостатній рівень міждисциплінарної взаємодії.

Подальші дослідження і практичні напрацювання у цій сфері повинні бути спрямовані на створення моделей підтримки, що враховують потреби конкретних регіонів, культурно-соціальний контекст та сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти в Україні та світі.

Список використаної літератури:

1. Будас Ю.О. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності засобами ділової гри: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця. 2010. 238 с.
2. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць. Сер. соціально-педагогічна*. К. 2012. №20(1). С. 293–315.
3. Голуб Н.М. Особливості організації корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення, затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. 2020. Вип. 15. С. 56-65.
4. Демченко І.І. Категорія готовності майбутніх учителів початкових класів до інклюзивно-освітньої практики. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2014. Вип. 24 (317). Черкаси. С. 29–36.
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ. Самміт-Книга, 2009. 272 с.
6. Мороз Л., Стахова Л., Кравченко І. Логопедичний супровід як складова комплексного супроводу дітей із порушенням психофізичного розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. К. 2019. № 8 (92). С. 401-411.
7. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: про-

- грамно-методичний комплекс. Київ. Кафедра. 2013. 284 с.
8. Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків. Вид. група «Основа. 2012. 239 с.
 9. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. К. 2004. № 2. С. 6–11.
 10. Черніченко Л.А. Використання інноваційних технологій у логопедичній роботі з дітьми. Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід. 2017. Вип. III. Умань. ФОП Жовтий О.О. С. 124–126.
 11. Чепка О. Ігрові технології у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. К. 2023. №2(10). С. 57–66. [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(10\).2023.290571](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(10).2023.290571)

Korol A. The system of speech therapy support for preschool children in educational institutions

The article reveals the essence and peculiarities of organising the system of speech therapy support for preschool children in modern educational institutions. Emphasis is placed on the urgency of the problem of timely detection and overcoming speech disorders, which are increasingly common among preschool children and negatively affect their overall development, academic performance and social adaptation. It is noted that the effectiveness of speech therapy at the preschool stage largely depends on early diagnosis, systematic and interdisciplinary approach to the organisation of correctional and developmental work.

The article describes the main components of the system of speech therapy support in the educational process in an educational institution, among which are: diagnostic, correctional and developmental, advisory, educational and educational activities of a speech therapist. The author analyses the regulatory and legal support of speech therapy work in preschool education institutions of Ukraine and focuses on the existing difficulties in the implementation of speech therapy support, in particular, personnel, organisational and methodological aspects. The importance of an individualised approach to each child is emphasised, taking into account the type and structure of the speech disorder, the pace of psychophysical development, family environment and peculiarities of social interaction.

Particular attention is paid to the role of a speech therapist in a multidisciplinary team that provides psychological and pedagogical support to a child in an educational institution. The principles of building an effective system of speech therapy care are defined: early intervention, continuity, inclusiveness, partnership with parents, scientific and methodological validity. Examples of successful practices of domestic and foreign speech therapy that can be integrated into the system of preschool education in Ukraine are also considered.

As a result of the theoretical analysis, the need to modernise the system of speech therapy support on the basis of modern scientific approaches, update methodological support, and introduce innovative forms and methods of speech therapy work is substantiated. It is concluded that the provision of high-quality speech therapy support in preschool education institutions is an important condition for the successful speech and personal development of a child, his/her preparation for schooling and full socialisation in the modern educational environment.

Key words: speech therapy support, preschool age, speech development, preschool education, correctional assistance.